

Božji služabnik Janez Gnidovec

VI. Skopljanski škof

5. Domači (albanski) duhovniki

Ena največjih ovir za dušnopastirsko delo v skopski škofiji je bilo pomanjkanje duhovnikov, ki jih ni bilo dovolj niti za delo po župnijah, kaj šele za nove doseljence (diasporo), ha katere pred Gnidovčevim prihodom zlepa kdo ni pomislil.

Položaj so slabšale napete razmere med narodnostmi in verami. Velikosrbska politika ni hotela priznati Makedoncev in je zatirala Albance, pravoslavni prenapeteži pa so pogosto pritiskali na katoličane, da prestopijo v njihovo versko skupnost. Posebno prva leta je bilo čutiti po naseljih s pretežno muslimanskim življenjem nasprotovanje skrivnim kristjanom (ljaramanom), ki bi hoteli javno priznavati svojo vero in se organizirati. V vseh težavah in krivicah so ljudje pričakovali pomoči od škofa. Gnidovec se je zanje neustrašeno potegoval, vsega pa seveda ni mogel doseči. Tega nekateri niso mogli ali hoteli razumeti.

Albanski duhovniki so škofa-tujca nezaupno sprejeli. Gnidovec je albanski večini svojih vernikov in albanskim duhovnikom na ljubo storil, kar je mogel. Temeljito se je naučil njihovega jezika in med njimi govoril in spovedoval le po albansko. Njim na ljubo je proti določbi konkordata, proti nuncijevi želji in proti pritisku državnih oblasti deset let ostal v Prizrenu, starem albanskem cerkvenem središču. Tudi gmotno je domačim duhovnikom dajal pomoči, kolikor je mogel. Predvsem v Sloveniji nabrani denar je namenjal gradnji cerkva in raznih ustanov, toda albanski duhovniki so ga skušali obrati za svoje potrebe. Res je, da niso živeli v obilju. Vendar so prav oni po večini prejeli državno plačo. Po določitih konkordata s Črno goro so namreč dušni pastirji v Metohiji, ki je pretežno naseljena z Albanci in kjer je delovala večina albanskih duhovnikov, prejeli državno uradniško plačo. Če je bil kdo prestavljen npr. na Kosovo,, kjer državne plače ni bilo, ga je škof ponavadi tja samo dodelil, tako da je plačo v Metohiji dobival še naprej. Država je plačevala tudi štiri škofijske konzultorje (svetovalce). Ti so bili pod albanskimi nadškofi vedno Albanci. Gnidovec je dve mesti zasedel s

Slovenci, ki so se mu najbolj odzvali, ko je iskal duhovnikov. Tudi to so mu albanski duhovniki zamerili.

Glede tvarnih pogojev za delo na jugu je omeniti še to: pod Turki je Cerkev dobivala podporo iz Vatikana, precej pa tudi iz Avstrije in Francije. Zato verniki niso čutili potrebe in dolžnosti, da kaj prispevajo. Ko je v novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev zunanja pomoč usahnila, so ljudje ostali v navajenem razmerju do cerkvenih potreb. Vendar se je zavest sodelovanja z leti oglasila; ves čas je bila živa v diaspori. Kapitularni vikar po Gnidovčevi smrti, msgr. Viktor Zakrajšek, piše o gmotnem položaju tole: »Dejstvo je, da nobeden duhovnik ni živel v siromašnih razmerah. Nekateri so kazali videz siromaštva, a so spravljali denar na kup, ali pa so kaj nakupovali. Je pač tam doli taka psihoza tudi med ljudmi, večkrat pa tudi skopuštvu« (v pismu 23. septembra 1968 iz Tržiča). Dr. Jakob Žagar pravi, da so stvar o uradniških plačah v Metohiji nekako skrivali. Sicer pa da so duhovniki na jugu prestajali veliko revščino. Ljudje so bili siromašni. Župnik je na celo leto dobil mogoče po pet naročil za mašo.

Nekateri albanski duhovniki so pošiljali preko meje poročila, ki so jih jugoslovanske oblasti imele za vohunska (včasih so jim namreč prišla v roke). Tudi sicer so taki duhovniki delovali za to, da pride z njihovimi rojaki naseljeno ozemlje v sklop albanske države. Če so jim postala tla prevročna, so pobegnili čez mejo. Frančiškana o. Gečeva, velikega albanofila, doma iz Janjeva, so našli ustreljenega na poti v njegovo župnijo Zjum. Ljudje so šepetali, da so ga ustrelili orožniki. Tedaj so trije albanski duhovniki, verjetno iz strahu, zbežali čez mejo. Tudi za župnika Zadrino so oblasti sumile (ali vedele), da deluje v korist Albanije. Zato je dr. Korošec priporočil Gnidovcu,, naj doseže župnikovo predstavitev. Škof je odvrnil: „Jaz se v te stvari ne vtikam; samo na to gledam, da je duhovnik dober dušni pastir.“

Kljub Gnidovčevim naporom in najboljši volji je postajalo razmerje med njim in albanskimi duhovniki vedno bolj napeto. Neprestano so ga kritizirali. Zanje so bila škofova misijonska pota "šetanje", šetanje to, da je poiskal kjer koli vsako dušo, in da so to delali tudi duhovniki, ki jih je preprosil na delo v te kraje. Že to, da so duhovniki prihajali od drugod, so imeli za najmanj neprimerno, in z nekaterimi izjemami niso hoteli sodelovati ne z njimi ne s škofom. G. Zakrajšek piše celo: »Čim bolj so ga verniki spoštovali in ljubili, tem bolj so ga duhovniki zaničevali in mu nasprotovali. Čim bolj jim je hotel ustreči, tem bolj so mu nagajali in ga tudi izrabljali.« G. Dorčić razlaga tako: »Ubogi škof je bil med dvema ognjema: na eni

strani oblasti in nekateri naši ljudje, ki niso hoteli ničesar slišati o narodnih manjšinah (Albancih in Makedoncih), z druge strani pa domača duhovščina, ki se ni mogla vživeti v nove razmere in vse težave in krivice od agrarne reforme naprej grmadila na škofa. Še don Deda, ki ga štejem med zmernejše, je zadnjič osporaval svetost škofa, češ da ni bil niti pravičen niti razsoden« (v pismu iz Kosovske Mitrovice 30. januarja 1968).

Podoba tega, kako so mu odrekli sodelovanje, so bile škofijske sinode, ki jih je Gnidovec skliceval vsako leto po Veliki noči. K debati se ni oglasil nihče. Iz pričevanja g. Tumpeja vemo, da je ob enem takih prizorov škof prijel cerkveni zakonik, ga vzdignil in rekel s tresočim se glasom: „Gospodje, po temle bomo vsi sojeni.“ Na kosilu, ki ga je škof pripravil za vse, ni od albanskih duhovnikov ostal nihče. Umaknili so se mu s kakršnim koli izgovorom.

Za birmo niso župniki otrok pripravili, tako da jih je škof moral nekaj dni učiti, preden jim je mogel zakrament podeliti.

Nekoč je dr. Gnidovec prišel v Letnico, da se prepriča, kaj je s pritožbami ljudi nad župnikom don Rokom Matejem. Ko so verniki zvedeli, da je v župnišču, so prišli, da bi se z njim pomenili. Župnik pa jih je zapodil rekoč: »Če se hočete pogovoriti s škofom, pojdite na škofijo. Tukaj sem jaz gospodar.« Škofu je zabrusil: »Tu je moja pisarna, tvoja je v Skoplju!« Gnidovec je lačen in žejen peš odšel iz župnije. Ljudi je vprašal: »Ali ima ta človek še kaj vere?« Odgovorili so mu, da jo še ima.

Škof se ni pritoževal niti ni dopustil, da bi drugi o duhovnikih ali o katerem koli človeku slabo govorili. (Kljub temu se je po pričevanju g. Dorčića nekje z bridko ironijo izrazil »Imam dosti premalo duhovnikov, vendar pa tudi nekaj preveč.«) Nekoč se je g. Zakrajšek v škofovi navzočnosti s tovarišem menil o malo zglednem sobratu, pa je Gnidovec prekinil pogovor prav z zagotovilom: »Vero ima pa še.«

Na pritoževanje vernikov o nekem drugem župniku se je odpravil Gnidovec v tisto župnijo, da se z njim pogovori. Župnik pa se mu je skrtil in ga ni bilo na spregled, dokler je škof ostal v vasi.

Ko je Zakrajšek prišel v skopsko škofijo, je dobil odlok, naj se javi v Kosovski Mitrovici, kamor ga je škof nastavil za kaplana, župnik pa naj bi takoj odšel v Letnico, kjer je bil tedaj evharistični kongres, da bi pridigal po albansko in po srbsko. Vlak se je v Mitrovici ustavil in Zakrajšek je hotel s kovčki izstopiti. A že je

pristopil tamkajšnji župnik, porinil kaplana nazaj v vagon, mu izročil pismo na škofa in naročil, naj nadaljuje vožnjo v Letnico, ker on ne more tja. Zakrajšek je v Letnici škofu to povedal, škof pa je molčal. Pri večerji je novincu naročil, naj zjutraj pridiga. Seveda pridiga ni bila niti malo albanska, srbska pa le deloma.

Po enem letu kaplanovanja v Kosovski Mitrovici je Gnidovec določil Zakrajška za delo v diaspori. Prevezel naj bi Veles in pastiroval po Makedoniji. Zadnji hip ga je moral nastaviti v Janjevo, ker drugega tedaj za to mesto ni bilo. Pri domačih duhovnikih je bila spet huda zamera, saj so imeli Janjevo za najbogatejšo župnijo. Niso pa hoteli razumeti, da slovenskega duhovnika ni mogel poslati na kakšno faro v Metohiji, ker ni obvladal albanskega jezika. Kadar je poslej domači duhovnik prišel v Janjevo na obisk k sorodnikom, ni tam niti maševal, da se ne bi srečal z Zakrajškom.

Leta 1936 sta Zakrajška obiskala njegov bivši župnik v Tržiču Anton Vovk in župnik s sosednega Loma Karel Sparhaket. Zakrajšek jima je razkazal svojo župnijo in ju vodil preko Kosovega polja v Skoplje in Ohrid. Nazaj grede ju je mislil spremiti še v Prizren in Peć ter se od tam vrniti v Janjevo. A v Skoplju mu pravi škof: »Ostanite tu, delo imam za vas.« Zakrajšek je nejevoljen gosta peljal na postajo, se od njiju poslovil in se vrnil k škofu. A dela zanj ni bilo ne dopoldne ne popoldne. Na vprašanje, v čem naj mu pomaga, mu Gnidovec odgovori: »Vrnite se v Janjevo. Razumite me: nisem vam dovolil, da bi šli po Metohiji in bi vas videli tamkajšnji duhovniki. Saj mi zmerom očitajo, da se vi slovenski duhovniki samo šetate po škofiji.«

Značilno je zagrenjeno pismo, ki ga je 25. januarja 1938 naslovil Gnidovcu "upravitelj župe" Marko Shiroka. Piše, da je bil pri njem don Rok Matej. Hvalil se je, da Shiroka lahko vrže iz Prizrena, ker da je njemu, Mateju škof dal na izbiro Janjevo, Prizren ali Letnico. Shiroka se pritožuje, da je Gnidovec o njem dejal nekemu duhovniku, da ni sposoben za Prizren. Že doslej ga je stalno prestavljal. Zdaj naj bi bil vzrok, da baje ni v stanju voditi Katoliško akcijo. A v to se je vmešaval Kordin in odrejal stvari, ki so proti pravilom KA. Pismo zaključuje: »... nemojte imati toliko nade u nekim svećenicima, koji će za nekoliko godina raditi u ovoj dijecezi, nego na one koji će stalno biti ovde.«

Od 14. do 16. avgusta 1938 je škof spet sklical evharistični kongres v Letnici. Za predsednika pripravljalnega odbora je imenoval Zakrajška, za tajnika pa tedanjega skopskega župnika Trdana. Deset dni pred kongresom pa pride k

predsedniku pripravljalnega odbora upokojeni duhovnik domačin, ki je prebival v Zakrajškovi župniji in ki naj bi župnika za dneve kongresa v fari nadomestoval. Pokaže mu pismo, v katerem ga albanski duhovniki vabijo, naj pride pridigovat v Smač sredi Metohije, kjer organizirajo evharistični kongres za tiste, ki ne morejo v Letnico. Zakrajšek se razburjen takoj odpelje v Skoplje. Tam o "zaroti" niso nič vedeli. Kancler msgr. Kordin je bil ves iz sebe, škof pa je molčal in udarec vsaj na zunaj čisto mirno sprejel. Zvečer se je odločil, da gre sam v Metohijo. Bog ve, kaj je tam doživel. Sam ni nikomur o tem pravil. Obiskal je vse duhovnike in se z njimi pogovoril. Njihov kongres je prepovedal in nekaterim "sub poena suspensionis" ukazal, da pridejo v Letnico.

Tja je škof došel v soboto naravnost iz Metohije. Slovesno so ga sprejeli, on pa je do smrti utrujen komaj stal na nogah. Vendar na zunaj ni bilo opaziti mučnega vzdušja med duhovniki.

Pri večerji je bilo tudi več hrvaških duhovnikov-gostov. Zakrajšek je navzoče pozdravil, potem pa začel razvijati načrt, kdaj in kje bo kdo spovedoval in maševal. Škof pa ga je prekinil: »Pustite to na miru.« Vse je umolknilo in le počasi se je spet razživel pogovor. Škof je kmalu vstal in prosil gospode, naj spovedujejo - on da letos ne more. Česa podobnega še nihče ni slišal iz njegovih ust.

O tem, kar je sledilo med njima, naj pripoveduje g. Zakrajšek. »Odšel sem z njim v sobo in tam rekel: ›Prevzvišeni, vzemite na znanje, da bom zjutraj na vse zgodaj odšel v svojo župnijo.‹

›No, sedaj pa še vi,‹ mi je rekel in debele solze so mu stekle po licu. Razjokal se je. Jaz sem pa nadaljeval: ›Ker ste me postavili za predsednika, sem pač hotel vse urediti, da ne bo kot je bilo pred štirimi leti, ko je bilo vse narobe in smo šele po kongresu zvedeli, kdo je predsednik.‹ ›Prosim vas, razumite me, uredite vse in vodite kongres, ampak tako, da se ne bo zdelo, da vse komandira g. Kordin.‹

Tako mi je potožil in izlil iz srca vso tisto bol, ki jo je nabral po Metohiji, ko so mu očividno očitali, da škofijo komandira g. Kordin, ki je bil resnici na ljubo povedano včasih res malo preveč siten in je hotel imeti vse po ljubljanskem vzorcu; premalo je upošteval tukajšnje razmere.«

Kongres je lepo potekel, a škofu so ostale v srcu nove rane in bridko mu je bilo slovo od tako dragih metohijskih vernikov in duhovnikov. Da je ves njihov, je pokazal s tem, da je po kongresu popolnoma izčrpan odšel v dve uri oddaljeno

hribovsko vas Dunav med ljaramane, kjer naj bi se začela gradnja njegove zadnje cerkvice, posvečene sv. Ani. Odklonil je vsako spremstvo, da je na samotni poti lahko Bogu izročil svojo bolečino in priprošnjo.